

Lunds Universitet
Campus Helsingborg
Socialhögskolan
Sol 066
Vårterminen 2002

Kvinnors stress i
kombination
mellan yrkesliv och
föräldraskap

**Författare: Eva Svensson
Susanne Pettersson**

Handledare: Tuija Nieminen Kristofersson

Abstract

The historical development has created new conditions for women. Today is the woman expected to do good both with her children and at her work.

The purpose of this essay was to examine if the woman feel stress in the combination between parenthood and her work. We also wanted to see if there was a connection between mothers stress and the children's stress.

The method used was qualitative investigation. Eight mothers, one curator and one social-psychologist were interviewed.

The theoretical frame of reference was based upon three theories: Anthony Giddens late society, the ontological security and ecological system theory.

Our essential questions were:

Does the woman feel stress in the combination between motherhood and her work?

What are the other causes for women feeling stressed?

Is there a connection between the mothers stress and her children's stress?

Our conclusions were that stress may occur in combination between parenthood and work.

The working hours and the possibility to combine motherhood with work seemed to be very important. One of the most distressing factor was how children felt in school when mothers worked. We also found that stress which women felt were transferred to the children and that stress that children felt was transferred to the mother.

Innehållsförteckning

	sida
Förord	4
Inledning	5
Problemformulering	5
Syfte	6
Frågeställningar	6
Metod	7
Källkritik	8
Reliabilitet och validitet	9
Stress - Begreppsdefinition	9
Fortsatt framställning	10
Teorier	11
Ontologisk trygghet	11
Ekologisk systemteori	11
Stress i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap	12
Historik	12
1900	12
1930	13
1960-70	13
I dag	14
Kombinerat yrkesliv och föräldraskap, aktuell forskning	14
Sammanfattning av aktuell forskning	16
Stress i kombinationen yrkesliv och föräldraskap	17
Stressfaktorer	18
Tidspress	18
Ideal och motsatsförhållanden	18
Skuld och dåligt samvete	18

Presentation utav intervjupersoner	20
Respondenter	20
Informanter	21
Val av berättelser	21
Carinas berättelse	22
Pias berättelse	24
Jämförelse mellan Carina och Pia	26
Analys	27
Kvinnorna uppväxt relaterat till föräldrars arbete	27
Kvinnornas situation idag	28
Arbetstid	28
Fördelningen av hemuppgifter	29
Omsorgssituationer	30
Kombinerad yrkes och föräldraroll	30
Upplevd stress genom att vara yrkesarbetande och mamma	33
Dåligt samvete	34
Övrig stress	35
Ekonomiska faktorer	35
Samhälleliga faktorer	35
Barnens trivsel i skolan påverkar mammans upplevelse av tillit	36
Finns det ett samband mellan föräldrars och barns stress?	37
Slutdiskussion	39
Sammanfattning av analysen	39
Politiska ställningstaganden – förkortad arbetstid	40
Källförteckning	42
Bilagor	43
Respondentfrågor	43
Informantfrågor	45

Förord

Vi vill tacka alla de personer som frivilligt har ställt upp vid våra intervjuer. Vi vill också tacka för alla goda kakor, bullar och gott kaffe som vi blivit bjudna på under intervjutillfällena. Det har varit intressant att ta del av allas era erfarenheter och det har gett oss mycket nytt att tänka på. Trots att det ibland har varit frågor som är av mycket privat natur har ni glatt delgivit oss era tankar och känslor. Utan alla er hade denna uppsats inte blivit möjlig att göra.

Vi vill också tacka våra två informanter för att de kunde ställa upp i vår undersökning med så kort varsel.

Ett speciellt tack till Alexandra 4 år för att vi fick låna din bandspelare, utan den hade inte vi inte kunnat göra våra intervjuer

Vi vill också tacka vår handledare Tuija Nieminen Kristofersson för att hon väglett oss under arbetet med uppsatsen.

Vi vill även tacka oss själva för att vi har varit duktiga och kämpat fast att det har tagit emot emellan åt.

Sist men inte minst vill vi tacka våra nära och kära för att de har stått ut med oss fast att vår tid har varit till mesta dels upptagen med uppsatsarbetet. Men det kommer snart en lång och härlig sommar då vi har möjlighet att ta igen den tid som uppsatsarbetet har krävt.

Inledning

Problemformulering:

Det senmoderna samhället kännetecknas av att vara ett snabbt och intensivt samhälle. Utvecklingen och teknologin sker i en rasande fart. Den traditionella familjen har alltmer kommit att ersättas av den moderna familjen. Den traditionella familjen kännetecknas av kärnfamiljen där mammans uppgift avser att vara omsorgstagare om barnen och faderns uppgift är försörjning av familjen. I den traditionella familjen är modern och fadern föräldrar åt deras gemensamma barn. Den moderna familjen kan däremot se ut på olika sätt. Den innefattar enföräldersfamiljen, tvåföräldersfamiljen, sambofamiljen och den ombildade familjen. Barnen i den moderna familjen kan vara föräldrarnas gemensamma men barnen kan också ha föräldrar som bor i var sin ny familj. Vad som är kännetecknande för den moderna familjen är att det i regel är två försörjningstagare och framförallt så har den traditionella mammamollen förändrats. (Sommer, 1997)

I det senmoderna samhället har tiden och rummet kommit att skilja sig åt, vi är inte längre beroende av en plats för våra interaktioner. Idag sker interaktionerna i fler rum än vad de gjorde tidigare. Det innebär att individer möts på flera ställen än vad de gjorde tidigare, föräldrar går till sina arbetsplatser och barnen möter andra barn på dagis, fritids och i skolan. (Giddens, 1997)

Tempot idag är snabbare än vad det var tidigare. Det är mycket som ska hinnas med i vår vardag. Vi ska arbeta, vi ska vara föräldrar, vi ska ha fritidssysselsättningar och allt detta ska hinnas med under de 24 h som dygnet har. Det ställs krav på individen att hinna med, dels utifrån individen själv men också utifrån förväntningar från andra individer och utifrån förväntningar från samhället.

Stress är ett fenomen som tar större plats i det vardagliga livet. Att hinna med är ett uttryck som hörs oftare idag än vad det gjorde tidigare. Man måste planera sin tid för att organisera sin vardag och för att hinna med de olika roller man har i egenskap av yrkesarbetande, förälder, kompis, syster, bror, fritidsaktivitetsutövande etc. I det senmoderna samhället lider vi brist på tid fast att vi har en mängd tekniska hjälpmedel som ska spara tid åt oss. Bilar, telefoner, datorer och mobiltelefoner sparar tid åt oss, ändå lider vi av tidsbrist.

(Giddens, 1997)

Något som kommit att belysas alltmer i media, inom forskningen och på den politiska arenan är vardagsstressen. Vardagsstress omfattar all den stress som uppträder i vardagen, det kan vara den stress som föräldrar upplever, när de kombinerar yrkesarbete och föräldraskap.

Frågor väcks om hur denna vardagsstress uppstår och om denna upplevda stress i sin tur påverkar barnen. Föräldrar anses idag inte ha tid över till att vara föräldrar för sina barn.

Den stressade småbarnsföräldern är en kategori som syns när man läser tidningar och forskningsrapporter. Denna kategori intresserar oss mycket dels i egenskap av att vi själva är föräldrar och dels för att vi tror att stress i familjen påverkar såväl föräldrar som barn.

Vi vill undersöka om den här stressen upplevs av föräldrar som också yrkesarbetar. Vi vill också se om den upplevda stressen påverkar barnen och i så fall på vilket sätt. Vi fokuserar på den stress som kvinnor kan uppleva med utgångspunkt i att vara mamma och yrkesarbetande.

Vi har en tanke att kvinnan arbetar allt mer, en del kvinnor gör det i karriärsyfte och en del kvinnor är tvingade av ekonomiska skäl. Många står också utanför arbetsmarknaden, men har kravet på sig att stå till dennas förfogande. Vad vill kvinnan idag, vill hon vara hemmafru eller vill hon yrkesarbeta? Hur kombinerar kvinnan föräldraskap och arbetsliv? Finns det tid över till att umgås med sina barn eller är det så att andra institutioner tar över alltmer ansvar för våra barn? Uppstår det stress när kvinnan ska kombinera yrkesliv med föräldraskap?

Syfte:

Syftet med uppsatsen är att undersöka om kvinnan upplever stress genom att vara både yrkesarbetande och mamma. Vi vill också se om det finns ett samband med om denna upplevda stress påverkar barnen.

Frågeställningar:

Uppliver kvinnan stress genom att vara yrkesarbetande och mamma?

Hur kombinerar kvinnan mammarollen med yrkesrollen?

Vad ser kvinnan som orsak till egen stress respektive barns stress?

Finns det ett samband mellan kvinnans upplevda stress och barns stress?

Metod:

I vår undersökning har vi använt oss av en kvalitativ metod i form av en halvstrukturerad samtalsintervju. Vår intervjuguide har huvudsakligen bestått av öppna frågor därför att vi har ansett det viktigt att respondenterna själv skulle ha möjlighet att utveckla sina svar. En del frågor har dock krävt ganska precisa svar för att materialet skulle kunna bearbetas.

Vårt urval: Vi har valt att intervjua kvinnor eftersom kvinnan än idag har det största ansvaret om omsorgen med barnen och att kvinnan idag yrkesarbetar i större utsträckning. Vi har gjort ett strategiskt urval genom att välja kvinnor som både är yrkesarbetande och föräldrar. Några utav dessa kvinnor har dock ett avbrott i sitt yrkesliv och är föräldralediga. Vid urvalet har vi försökt att hitta mammor som har både förskolebarn och skolbarn, för att få en bredare syn på både barnomsorg och skola. Dessa utgör två stora delar i kvinnans livsvärld och barnomsorgen är av betydelse för att kvinnan ska kunna arbeta. Barnets ålder är också en faktor som har betydelse i kvinnans upplevelse av stress. Småbarnsföräldrar upplever mer stress än vad tonårsföräldrar gör. (Plantin, 2001) Vi har delat upp intervjuerna på sambo, gifta och en ensamstående mamma för att få en bild som kan spegla hur det ser ut i samhället.

Antalet intervjuer har varit åtta stycken. Vi har ansett att det har varit lagom med dessa intervjuer och det visade sig att vi fick tillräckligt med material för att kunna svara på våra frågeställningar och dra slutsatser. Vi fick både gemensamma synpunkter och en hel del avvikande meningar och vi ansåg att vi skulle kunna genomföra vår undersökning utan att intervjua ytterligare kvinnor. Som komplement till kvinnornas svar har vi även valt att intervjua en skolkurator och en socialpsykolog. Vi tyckte att det var viktigt med informantintervjuer som kunde hjälpa oss att relatera mammors och barns stress.

Vid den kvalitativa intervjun har vi använt oss utav snöbollsmetoden. Denna bygger på att den man intervjuar kan föreslå andra intervjupersoner. (Hilte, 2001) Vi har börjat med att intervjua kvinnor som vi har en relation till. Det har dock inte varit kvinnor vilka vi pratar om arbetsliv, modernt föräldraskap, barn och stress med till vardags. Två utav kvinnorna har en släktingsrelation till vardera en utav oss. En av kvinnorna är förälder till ett barns klasskamrat och en av kvinnorna är en gammal klasskamrat till en utav oss. Dessa kvinnor har sedan hjälpt oss att hitta ytterligare intervjupersoner som blev relevanta för vår undersökning.

Vid de flesta intervjuerna har vi medverkat båda. En utav oss har ställt frågor och en har antecknat. Vi har valt att använda den utav oss som inte har någon relation till respondenten som intervjuare. En utav oss har således inte haft någon relation till respondenten vilken kan stärka både tolkningen av respondentens svar och intervjusituationen. Vid samtliga intervjutillfällen har vi valt att använda oss utav bandupptagning, för att inte missa viktig information.

Vid våra intervjuer har vi följt de etiska huvudkraven dvs. garanterat anonymitet, informerat om syftet med intervjuerna och vad de skall användas till. Vi har valt att använda fingerade namn på kvinnorna för att kunna garantera dem anonymitet.

Vi har vid varje tillfälle talat om att det är respondenten som skall svara och utifrån vad dessa tycker och tänker. Vi har också informerat om att det inte finns några rätta svar på frågorna.

Vi har vidare använt oss av andra källor, såsom instudering av litteratur, avhandlingar och aktuella forskarportaler. Vi har också funnit material via tidningsartiklar såväl i dagspress som i vetenskapliga tidskrifter. En liten del av vårt material är hämtat via Internet.

Källkritik:

Den aktuella forskning som vi tagit del av är utförd av etablerade forskare vilka har behandlat de områden som vi undersöker. Vi finner ingen anledning att misstro deras resultat vilka är baserade på deras undersökningar. Att deras resultat skiljer sig åt på vissa punkter när vi gör jämförelser med vår undersökning kan bero på att de har haft andra syften med sina undersökningar än vad vi har.

Vårt material som vi har hämtat via Internet i form av artiklar återfinns under rubriken *Stress - begreppsdefinition*. Vi anser att den diskussion som förs om stress i dessa artiklar är ganska allmän.

När det gäller våra respondenter så utgår vi ifrån att de har svarat på intervjufrågorna utifrån vad de verkligen tycker och tänker. Vi är dock medvetna om att intervjusituationen i sig är en konstlad situation som kan påverka respondenten. Vid intervjuerna har vi fått både gemensamma svar och svar som avviker från varandra utav våra respondenter. Vi kan inte utifrån respondenternas svar finna att det finns något samband med hur de har svarat

angående om de har en relation till intervjuaren eller ej. Det känns som om kvinnorna har varit ärliga i sina svar, när de har delgett oss sina tankar och funderingar och ibland jobbiga upplevelser.

Reliabilitet och validitet

Att intervjuaren har en relation till respondenten kan vara något som stärker reliabiliteten. Respondenten kan lita till intervjuaren och känna ett förtroende som kan leda fram till mer ärliga svar. Detta kan vara gällande särskilt när det ställs frågor om attityder och känsliga saker. Men att ha en relation till respondenten kan också försvaga reliabiliteten. Att intervjua människor som man har en relation till kan påverka svaren man får på sina frågor. Dels kan man styra sin undersökning och söka de svar man vill ha och dels kan respondenten svara på ett sätt som den tror att intervjuaren förväntar sig. För att undgå detta har vi med hjälp av snöbollsmetoden även intervjuat kvinnor vi inte har någon relation till. Vi vill påpeka att vi inte kunnat se någon skillnad mellan respondenternas svar angående om det finns en relation mellan intervjuaren och respondenten eller ej.

Våra respondenter har delat med sig av sina erfarenheter på ett trovärdigt sätt. Samma frågor har ställts till samtliga respondenter och de har fått utveckla sina svar utifrån deras egna erfarenheter. De har också intervjuats under samma förutsättningar och det är intervjupersonerna som fått välja plats för intervjuerna. Till mesta del har intervjuerna skett i deras eget hem, där de känner sig trygga.

Vi är medvetna om att urvalskriteriet påverkar svaren man får på sina intervjufrågor och det är genom dessa svar man baserar sina resultat på. Därför vill vi vara försiktiga med att generalisera de resultat som vi har kommit fram till i vår undersökning.

Vi tycker att vårt urval av intervjupersoner har varit bra för vårt syfte med undersökningen. Vi anser också att vi har haft tillräckligt med material för att kunna dra slutsatser utifrån våra frågeställningar. Vi tror att detta resultat som vi har kommit fram till kan upprepas om någon gör en liknande undersökning med samma urvalskriterier som vi har haft.

Stress - Begreppsdefinition

Stress kan diskuteras i biologiska, fysiologiska, medicinska, känslomässiga och sociala sammanhang. I vår undersökning fokuserar vi på den stress som har med de känslomässiga och sociala sammanhangen att göra.

Känslomässiga tecken visar sig genom stor trötthetskänsla, ångslan, rädsla, otillräcklighet och otrygghetskänsla. (<http://hem.fyristorg.com/olofa/Index.htm>)

Hur man upplever och påverkas av stress är en individuell känsla. En person i balans, utvilad och välmående kan se en ny förändrad och kanske svårare uppgift som en utmaning – något som är roligt och positivt. En annan människa som är ur balans och redan har mycket förändringar omkring sig, kan se denna förändring som ett hot och ytterligare en förändring som oroar, ger stress och är negativt för personen. Hur vi reagerar beror mycket på vilken stresströskel vi har, tidigare upplevelser och händelser vi varit med om, ärtflighet och vilka personlighetsdrag vi har. Människans känsla av trygghet får stor betydelse för hur vi påverkas av stress och hur vi klarar av att hantera den upplevda stressen.

(<http://www.friskareliv.com/halsansabc/stress.htm>)

Fortsatt framställning:

Avhandlingsavsnittet inleds med ett teoriavsnitt vilket innehåller den ontologiska tryggheten och ekologisk systemteori. Därefter kommer vi att ur ett historiskt perspektiv visa hur kvinnans roll har förändrats över tid. Sedan följer ett avsnitt om aktuell forskning angående kombinationen mellan yrkesliv, föräldraskap och stress.

Efter forskningsavsnittet följer en presentation utav våra respondenter och informanter. Vi har valt att presentera två kvinnors berättelser för att läsaren ska kunna sätta sig in i vad våra intervjufrågor handlar om.

Därefter följer analysavsnittet och under arbetet med analysen har vi valt att arbeta utifrån olika frågeställningar som knyter samman yrkesliv, föräldraskap och stress. Vi presenterar gemensamma nämnare men också det som är avvikande. Analysen kopplas till den tidigare forskning som vi har presenterat samt respondenternas och informanternas svar på våra intervjufrågor. Vi har också försökt att knyta in de teorier vi valt att arbeta utifrån.

I slutdiskussionen gör vi en sammanfattning av vad vi kommit fram till i analysen. Vi lyfter också fram de politiska partiernas ställningstagande angående förkortning av arbetstiden hos barnfamiljer eftersom en stor del av vallöftena handlar om detta. Avslutningsvis visar vi på vissa brister med vår undersökning och lyfter fram detta till vidare forskning.

Teorier

Ontologisk trygghet

Den ontologiska tryggheten ingår som en del i Anthony Giddens modernitetsteori, vilken vi har resonerat om i problemformuleringen i form av tidens betydelse.

Ontologisk grundtrygghet är en trygghet som skyddar människan mot hotande existentiella frågor. Det som skapar känslan av den ontologiska tryggheten är tilliten till andra människor. Denna tillit grundläggs mycket tidigt i ett barns liv och den skyddar människan när det uppstår kriser och riskfyllda situationer. Den ontologiska tryggheten formas i en människa genom interaktion mellan familjen, omgivningen och mig själv.

Barnet blir emotionellt vaccinerat mot ångest genom bibehållen tillit till omsorgspersonerna. Enligt Giddens kan det utgöra en fara för barnet om den tidiga anknytningen som är uppbyggd på tillit inte sker. Grunden till ångest ligger i rädslan barnet har i att skiljas från sina omsorgspersoner. Tilliten till andra i ett tidigt stadium, är grunden till upplevelsen av en stabil yttre värld och av en integrerad självidentitet.

Vanor och rutiner är viktiga egenskaper som växer mellan barnet och omsorgspersonen. För att inte den hotande ångesten skall få för stort grepp är upprätthållandet av vanor och rutiner oerhört viktigt. Tillit är nära förknippat med den ontologiska tryggheten, att känna tillit förstärker känslan av trygghet. Den ontologiska tryggheten verkar skyddande hela livet och är viktig att känna när det sker förändringar som verkar hotande. För arbetande mödrar handlar det om att vara trygg i sig själv och att vara trygg i sin arbetssituation. Något som också är viktigt för mammans trygghet är att barnen är trygga i sin omsorgssituation när mamman arbetar. Tilliten till expertsystemet, såsom skola, barnomsorg blir viktig när kvinnor är yrkesarbetande. (Giddens 1997)

Ekologisk systemteori

Ekologisk systemteori bygger på den generella systemteori vilken framhåller att alla delar i ett system är beroende av varandra. Helheten i ett system betyder mer än delarna men helheten är beroende av att delarna fungerar. Ett system strävar efter jämvikt, om en del i ett system inte fungerar påverkar det hela systemet.

Det man studerar med den ekologiska systemteori är samspelet mellan individer i olika miljöer och man menar att människan pendlar mellan olika miljöer och dessa påverkar individen. Sociala system utgörs av individer och varje individ har olika roller inom de olika

systemen. Hemma är man mamma och på arbetsplatsen är man arbetstagare. Ett socialt system fungerar och påverkas genom ett ömsesidigt beroende som finns mellan de delar som ingår i ett system. Individerna utvecklas och påverkas i samspelet med miljön.

Man skiljer på olika systemnivåer. Mikronivån är det lilla systemet och utgörs bl.a. av familjen, vänner och för en förälder dennes arbetsplats. Mesonivån förenar olika mikrosystem med varandra det kan som exempel vara kontakten mellan föräldrar och dagis. Exonivån utgörs av system som påverkar en utan att man är i direkt kontakt med dessa. På makronivån ingår de övergripande systemen, samhället, kultur och religion ingår som delar i denna.(Klefbeck & Ogden, 1996)

Enligt den ekologiska systemteorin påverkas människan av de olika systemnivåerna. Makronivån sätter upp riktlinjer för hur människan ska försörja sig och hur arbete/förvärvsarbete ska fördelas inom familjen.

Exonivån påverkar de ekonomiska förhållandena och denna nivå påverkar människan hur denna använder sin tid och tillsammans med vem. Exosystemet påverkar barns och ungdomars utveckling utan att de själva är delaktiga i denna. En förälders arbetsplats och trivseln på denna påverkar de övriga familjemedlemmarna fast att dessa inte är delaktiga på arbetsplatsen. I motsatt riktning påverkar barnets trivsel på dagis och skola barnets föräldrar fast att de inte är närvarande där.(Kihlbom, 1991)

Stress i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap

Historik

1900

Familjeliv och föräldraskap är något som ständigt ändras. Kvinnans båda roller i avseende att vara yrkesarbetande och förälder har sett olika ut i olika tider. I början av sekelskiftet när industrialiseringen fått genomslagskraft i Sverige började röster höjas för kvinnans rätt till arbete men också om hennes rätt till moderskap under drägliga villkor. Det föreföll sig så att kvinnan visst var välkommen in på arbetsmarknaden men samtidigt hade hon omsorgsansvaret för sina barn. Arbetsmiljön hade flyttats ut från hemmets sfär till de stora industrierna, en miljö som var svårförenlig med att också vara mamma. Inom arbetarrörelsen och kvinnorörelsen diskuterades vad som skulle underlättas för kvinnan, hennes förvärvsarbete eller hennes hemarbete. (Göransson, 1993)

1930

Under 30-talet hade kvinnan erhållit flera medborgerliga rättigheter, 1921 fick kvinnan rösträtt. Men på 30-talet rådde det en arbetslöshetskris i Sverige och kvinnan sågs som en konkurrent till arbetstillfällena, samtidigt hade reproduktionen sjunkit kraftigt och man var orolig för befolkningsfrågan. (Göransson, 1993)

Det var makarna Myrdals tankar som genomsyrade 30-talet. Alva Myrdal arbetade bland annat med frågan om hur kvinnan skulle kunna förena arbetsliv med föräldraskap. En tanke föddes att försöka professionalisera hemmafrun och göra hemmet till en modern och funktionell arbetsplats för kvinnan. Om reproduktionen skulle öka behövdes bättre bostäder, bidrag till modern och ett underlättat hemarbete. Att vara hemmafru skulle ha ett värde i sig och "husmor skulle vara insatt i pedagogik, psykologi, näringslära och textilkunskap". (Göransson, 1993, sid. 155) Med moderskapspolitiken underlättade man det för kvinnan att vara hemmafru och reproduktionen tog åter fart. Det rådde enförsörjarideologi som kom att bestå ända fram till 60-talet, fördelningen av arbetsuppgifter och hemarbetsuppgifter var tydligt uppdelad mellan könen.

Idealet om kvinnan som hemmafru rotade sig fast och kom att bestå fram till 60-talet när nya vindar började blåsa. Det var en tid som brukar kallas den gyllene tiden och välfärden expanderade.

1960-1970

Mellan 1960-1980 försvann den svenska hemmafrun. I slutet av 60-talet var 70 % av gifta småbarnsmödrar hemmafruar. I slutet av 80-talet var 20 % av småbarnsmödrarna hemmafruar och 80 % arbetade. (Bäck- Wiklund & Bergsten, 1997) Det hade rests frågor kring moderskapet och kvinnans rätt till ett eget liv utanför hemmet och det genomfördes reformer angående mäns och kvinnors lika rätt till arbete och till föräldraskap. Den svenska välfärdspolitikerna gick ifrån att vara moderskapspolitik till att bli familjepolitik.

Jämlikhet mellan könen kom att bli det man strävade efter såväl inom arbetsliv som i familjeliv. Det var också under denna tid som man byggde ut den offentliga sektorn vilken kom att bli många småbarnsmammors nya arbetsgivare. Den offentliga sektorn behövde kvinnan som arbetskraft, de flesta kvinnor stannade dock hemma med sina barn när barnen var små. Staten började så smått att dela ansvaret om barnen med föräldrarna och barnomsorgen började byggas ut. (Göransson, 1993)

Idag

Idag är det två försörjarfamiljen som gäller vilket innebär att det är både kvinnan och mannen som förvärvsarbetar. Det finns få hemmafruar idag men av de kvinnor som arbetar har många valt att arbeta deltid. Barnomsorgen har byggts ut kraftigt. I mitten av 60-talet fanns 18 000 platser i slutet av 90-talet fanns 400 000 platser inom barnomsorgen. Idag delar staten och föräldrarna ansvaret om barnen angående omsorgen om barnen. Det är många aktörer som är delaktiga i ett barns uppfostran. (Göransson, 1993)

Det har skett en ideologisk förändring vilket innebär en övergång från en traditionell familj med fasta roller till en mer jämlik familj. I barnfamiljerna ägnar dock kvinnan idag dubbelt så mycket tid till hemarbete som mannen. Kvinnorna är fortfarande de som är de primära omsorgsgivarna om barnen. Förändringen angående jämlikheten märks mest hos unga män och kvinnor. (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997)

Den offentliga bilden av småbarnsföräldrar idag är att det går att förena lönearbete och föräldraskap, det ger autonomi för såväl mannen som kvinnan att lönearbeta. Det ställs stora krav på föräldrar idag både utav föräldrarna själva och utav samhället. Föräldrar skall både arbeta och uppfostra sina barn och få tiden att räcka till. (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997)
Vad säger då forskningen om kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap?

Kombinerat yrkesliv och föräldraskap, aktuell forskning

I en undersökning gjord av Margaretha Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (1997) angående det moderna föräldraskapet säger flertalet kvinnor att de helst vill arbeta halvtid. De önskar halvtidsarbete för att kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap så att de får mer tid över till barnen.

Kvinnor utsätts ofta för en konflikt när de ska kombinera de båda rollerna de har när de både är yrkesarbetande och mammor. Deras tankar kretsar kring dels att det är bra för barnen om mamma arbetar och dels är det bra för barnen om mamma är hemma. Det blir ofta en kompromiss för kvinnan mellan att tillfredställa familjens och kvinnans behov.

Det är mellan dessa dubbla roller kvinnan har i egenskap av att vara mamma och yrkesarbetande som forskningen brukar röra sig kring. Ett annat sätt att närma sig forskningen är att studera om kvinnans förvärvsarbete har skadlig inverkan på barnet. Om det har något

samband finns det skilda meningar om, många forskare är kritiska till dessa undersökningar och menar att om man bara tittar på mor och barn relationer utesluter man andra kontexter.(Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997)

I *"Vardagslivets organisering i familj och närsamhälle, 1990"* skriver Ulla Björnberg och Margaretha Bäck-Wiklund om konflikten mellan arbetsliv och familjeliv. De menar att kvinnor försöker att utforma villkoren för sitt förvärvsarbete för att också kunna klara av familjens behov. Detta gör kvinnorna genom olika val såsom att arbeta deltid och udda arbetstider. De finner detta fenomen starkast hos arbetarkvinnor. I undersökningen visar de också att arbetstiden bildar mönster för hur familjen organiserar sin vardag.

Lönearbetet är idag basen i hushållen såväl för försörjning som för tidsanvändning. Man strävar efter mer lön eller efter mer tid för familjen. Kvinnor väljer ofta mer tid för familjen genom exempelvis deltidsarbete. Många menar dock att den tid som blir ledig tid för kvinnorna blir tid till oavlönat hemarbete. Mer ledig tid för kvinnor resulterar i mer oavlönat arbete i hemmet. Björnberg och Bäck-Wiklund ser inte något samband med arbetsbelastning och upplevelse av fri tid, de anser att fri tid är en psykologisk upplevelse. Kvinnans fria tid i hemmet går snarare till oavlönat hemarbete än till tid till sig själv och barnen.

Ulla Kihlbom skriver i *"Barns utveckling och mödrars arbete, 1991"* att ett påtvingat förvärvsarbete med långa dagliga separationer kan resultera i en otrygg relation mellan mor och barn. Hon undersöker om det finns samband med mödrars förvärvsarbete och barns kognitiva och emotionella utveckling. I undersökningen kommer hon fram till att det är inte bara är tiden man arbetar som har betydelse utan även hur man uppfattar sina arbetstider och sina arbetsförhållanden. Det är viktigare hur man trivs på sin arbetsplats än vilken arbetstid man har. Hon kommer fram till att det inte är moderns arbetstid som påverkar barnens utveckling och trygghet mest, utan att det snarare är mammans trivsel med sig själv och sin livssituation i övrigt som är avgörande. Hon finner inga belägg för att heltidsarbete har samband med sämre utveckling för barnen. Har man dock ostimulerande arbetsuppgifter blir arbetstiden viktigare. En positiv kombination mellan arbetsliv och föräldraskap innebär positiva konsekvenser både för mor och för barn. Utvecklingsmöjligheter i arbetet ger energi till föräldraskapet.

Hon skriver även om konflikter mellan arbetsliv och föräldraskap. Att arbeta och inte få tillgång till barnomsorg är något som kan upplevas som konfliktfullt. Något som nämns som

viktigt är att det finns en fungerande barnomsorg som både barn och mor är nöjda med. Tid är också något som kan upplevas som konfliktfyllt, att få tiden att räcka till. Särskilt utsatta för denna tidsbrist är småbarnsföräldrar. Hon menar att småbarnsföräldrar inte hinner ta igen sig ordentligt förrän det åter är dags att bege sig till arbetet. Ett sätt som mödrarna använder sig av för att få tiden att räcka till är att arbeta deltid.

Kihlbom poängterar att barn påverkas av det som sker i andra sammanhang utanför familjen. I undersökningen kom hon fram till att sysselsättningsgraden hade en viss betydelse men den hade inte så stor betydelse för barnens utveckling. Hon fann att barn till arbetande föräldrar tyckes klara sig bättre i skolan.

I Arja Tyrkkös studie *"I skärningspunkten mellan arbetsliv och föräldraskap, 1999"* skriver hon att vardagslivet för många föräldrar är ett organisatoriskt problem. Det är svårt att få tiden att räcka till och föräldrar använder sig av anpassningsstrategier för att hitta en balans. Det uppstår ett spänningsfält när förvärvsarbete och föräldraskap ska kombineras. Arbetsliv och föräldraskap är delar av vardagslivet som inte automatiskt passar ihop.

Utgångspunkten i studien är den förvärvsarbetande föräldrarnas situation i arbetslivet. Hon frågar sig om arbetslivets villkor är anpassade till ansvar för och omsorg om barnen. Hon menar att utrymmet för föräldraskap blir beroende av arbetsplatsers skilda förutsättningar. Det är lättare att kombinera föräldraskap och familjeliv om man arbetar på en kvinnodominerande arbetsplats.

I analysen visar hon att föräldrar anpassar sina arbetstider och sitt jobb efter familjen. Hur man drar gränsen mellan arbetsliv och föräldraskap beror på de möjligheter man har till sitt förfogande. Får man inte det till att fungera med familjelivet är det vanligt att kvinnan föredrar kortare arbetstid och byte av arbetsplats kan bli aktuellt. Män gör inte detta i samma utsträckning. I hennes slutsats kommer hon fram till att kvinnor anpassar arbetslivet till familjelivet i mycket större utsträckning än vad männen gör. Männen trappar inte ned sitt yrkesarbete för att bättre kombinera familj med arbetsliv.

Sammanfattning av aktuell forskning:

Tidigare forskning tycks visa att arbetstiden inte har så stor betydelse för hur man ska kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap. Det som är av störst vikt är snarare hur man trivs i sin roll som yrkestagare, att man har tillfredställande arbetsuppgifter och möjlighet att påverka

sin egen situation. Många kvinnor har dock valt att arbeta deltid och obekvämt arbetstid för att kunna kombinera de båda rollerna.

Tid är också ett begrepp som ständigt är återkommande i den forskning vi har tagit del av.

För att få tiden att räcka till och för att få familjelivet att fungera väljer mödrar i stor utsträckning en förminskad arbetstid. Män däremot trappar sällan ner sitt yrkesarbete för att bättre kunna kombinera familjeliv med yrkesliv.

En intressant aspekt av dessa forskningsrapporter är att kvinnan försöker att anpassa sitt arbetsliv efter familjens behov. En konflikt uppstår i förhållandet mellan arbetsliv och föräldraskap och för mammans del handlar det ofta om det är bäst för barnen att mamma är hemma eller om det är bäst för barnen om mamma arbetar. Forskningen visar att den bästa kombinationen för såväl kvinnor som för barns utveckling är att kvinnan arbetar.

Stress i kombinationen yrkesliv och föräldraskap

Den stressade barnfamiljen är något som uppmärksammas allt mer. Orsakerna till stressen är flera olika men tid är ett begrepp som tar större plats än vad andra begrepp gör när barnfamiljer beskriver sin situation. Ulla Kihlbom skriver i sin avhandling "*Barns utveckling och mödrars arbete, 1991*" om att tid är en viktig dimension i föräldraskapet. Det ska finnas tid att ta hand om barnet utan att ständigt utföra hushållsarbete, det ska finnas tid att kunna kombinera föräldraskapet med förvärvsarbete. För att ha tid med att vara både förälder och yrkesarbetande väljer ofta kvinnan att arbeta deltid. Många föräldrar anger dock att det svåraste problemet för familjen är att få tiden att räcka till

Åsa Lindström redovisar i "*Föräldraskap i förändringstider, 1997*" att undersökningar visar i regel att föräldrar tillbringar allt mindre tid med sina barn idag. En del undersökningar visar dock det motsatta och framhåller att föräldrar idag tillbringar mer tid med sina barn än vad man gjorde tidigare.

Som vi nämnt tidigare uppstår det ofta en konflikt för kvinnan när hon ska kombinera arbetsliv med föräldraskapet. Forskningen går isär när det gäller hur mamman påverkas av arbetstiden. Det är trivseln i sin situation som är avgörande om kvinnan känner sig stressad eller inte. Att kunna kombinera familj med yrkesliv är en faktor som eliminerar upplevelsen av stress.

Stressfaktorer

Tidspress

Tidspressen är något som upplevs stressigt för mamman. Tidspressen uppstår när den mängd behov kvinnan ska möta är för stor. Tidspress upplevs också när man ska hinna i tid till allt man måste göra. Stressiga morgnar kan vara tidspressande när barn ska lämnas till dagis och skola och när man själv ska hinna i tid till sitt arbete. Tidspressen kan ge sig till känna när man måste prioritera mellan alla krav och måsten som man har. (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997)

Många kvinnor upplever det stressigt med pusslandet att få tiden att räcka till. Det gäller för kvinnan att vara en god organisatör för att få allt att fungera i vardagen. Men stressen uppstår inte bara för att kvinnan är dubbelarbetande och att tiden är för knapp, vardagslivet är även ofta geografiskt splittrat. Dagis, fritids, skola, arbetsplats och bostad ligger på olika ställen. (Larmén, 1992)

Ideal och motsatsförhållanden

En annan stressfaktor för den yrkesarbetande mamman är när olika ideal kolliderar med varandra. ”I den moderna småbarnsmamman göms traditionella kvinnoideal men också nya värderingar.” (Bäck-Wiklund & Bergsten sid 132, 1997)

Att finnas till hands för familjen är ytterligare en orsak som kan upplevas som stressigt för mamman. Detta kolliderar mellan yrkesliv och moderskap. En oförmåga att leva upp till den goda modern kan skapa en känsla av otillräcklighet. Frånvaron från hem och barn innebär ibland en känsla av skuld.

Både män och kvinnor upplever ett motsatsförhållande mellan arbete och familj. Kvinnorna upplever detta motsatsförhållande som personliga problem, de upplever sig som otillräckliga och skuldbelägger sig själva. Detta gör de framförallt i förhållande till barnen. (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997)

Skuld och dåligt samvete

Ylva Elvin-Novak har forskat om mammors skuld. Hon menar att det dåliga samvetet har att göra med att man känner sig otillräcklig som mamma. Att känna otillräcklighet i föräldraskapet är ett vanligt förekommande fenomen. Otillräckligheten är dock en individuell känsla och ser olika ut för olika mammor. (Palm, 2000)

Åsa Lindström skriver i sin bok *”Föräldraskap i Förändringstider, 1997”* att hon i sin forskning finner att många föräldrar känner otillräcklighet i sitt föräldraskap. Hur man upplever sig som förälder och hur man upplever otillräckligheten ser dock olika ut. Föräldrar idag ställer höga krav på sig, de har kunskap om vad barn behöver och de vet att de har själva möjlighet att påverka hur barnet utvecklas. Detta leder fram till en ökad prestationsångest. Vidare har de ett stort utbud av professionell kunskap vilket ger kunskap om vad barn bäst behöver. Dessa budskap går i olika riktningar och kan vara förvirrande för dagens föräldrar. Att experter vet bäst vad barn behöver kan göra att man känner en otillräcklighet som förälder.

Några föräldrar känner en otillräcklighet när de inte kan ge sina barn de materiella villkor som de önskar. Vidare kan en förälders känsla av otillräcklighet vara kopplat till hur barnet har det i olika avseende exempelvis hur barnets situation ser ut inom barnomsorg och skola. (Lindström, 1997)

I Ylva Elvin-Novaks forskning visade det sig att kvinnorna kände av skuld och att denna till stor del var kopplad till skarven mellan hemliv och yrkesliv. En av faktorerna som sägs ligga bakom är möjligheten att styra sin tid. Skuld är också kopplat till mammans tillgänglighet för barnen. Att inte vara tillgänglig så mycket som man själv önskar kan öka det dåliga samvetet. Något som också ger upphov till skuld är mixen mellan gamla och nya föreställningar. Idéer om att barnen går på dagis ska samsas med idéer om mammans unika betydelse för barnen. (Palm, 2000)

Kvinnors upplevelse av sig själva är en individuell känsla och i vilken utsträckning man känner av dåligt samvete är kopplat till detta. Något som eliminerar känslan av otillräcklighet är om man känner en säkerhet i både yrkesrollen och mammarollen och att man har en trygg tillvaro i övrigt. En god möjlighet att kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap eliminerar således upplevelsen av stress som uppstår i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap. (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997)

Presentation utav intervjuer

Respondenter

Lisa: Lisa är 34 år, hon är sambo och paret har två gemensamma barn. De har en pojke som är 8 år och en flicka som är 4 år. Pojken går i skolan och på fritids och flickan går på dagis. Lisa är utbildad förskollärare och arbetar 75 % på en förskola. Lisas sambo arbetar heltid under dagtid.

Pia: Pia är 37 år och är gift. De har en pojke som är 17 år och en flicka som är 11 år. Både pojken och flickan går i skolan. De har tidigare haft barnomsorg i form av dagis, dagmamma och fritids en kort tid för flickan. Pia är utbildad undersköterska och arbetar 66 % eftermiddags och kvällstid. Hon har 25 % ersättning efter en arbetsskada. Pias man arbetar heltid under dagtid.

Maria: Maria är 36 år och har utländsk bakgrund i form av att hennes föräldrar är arbetskraftsinvandrare. Hon är idag sambo. De har en flicka som är 6 månader och Maria har tre pojkar sedan tidigare. En pojke är 18 år och bor inte hemma. De båda andra pojkarna vilka är 14 år och 11 år bor hemma. De båda pojkarna går i skolan. Maria är idag föräldraledig och har tidigare arbetat inom vården. Marias sambo är för tillfället arbetslös. Efter föräldraledigheten avser Maria att arbeta 75 %. Barnen har ingen barnomsorg idag men flickan ska gå på dagis när föräldraledigheten är slut. Pojkarna har tidigare gått på dagis och fritids.

Anna: Anna är 28 år och är sambo. De har en flicka som är 1.5 år som går på dagis. Anna är utbildad undersköterska och arbetar 75 %. Hon arbetar korta dagar och helger. Annas sambo arbetar heltid under dagtid.

Carina: Carina är 34 år och har utländsk bakgrund i form av att hennes föräldrar är arbetskraftsinvandrare. Carina är gift. De har en pojke som är 8 år och en flicka som är 4 år. Pojken går i skolan och på fritids och flicka går på dagis. Carina är utbildad universitetslektor och arbetar heltid, hon har möjlighet att disponera sin arbetstid. Marias man arbetar heltid under dagtid.

Pernilla: Pernilla är 39 år och är sambo med en man som har utländsk bakgrund. De har en pojke som är 11 år och en flicka som är 8 år. Båda barnen går i skolan. Barnen har ingen barnomsorg idag men har tidigare gått på dagis. Pojken har under en kort tid gått på fritids. Pernilla är arbetsökande men praktiserar för tillfället på en skola 80 % dagtid. Pernillas sambo arbetar heltid under dagtid.

Caroline: Caroline är 36 år och är gift. De har en pojke som är 1.5 år. Caroline har två flickor sedan tidigare som är 14 år och 17 år. Carolines barn har ingen barnomsorg idag men pojken ska börja på dagis när föräldraledigheten är slut. Flickorna har gått på dagis och fritids. Caroline är idag föräldraledig men är utbildad massageterapeut vilket hon ska arbeta med deltid när föräldraledigheten är slut. Carolines man arbetar heltid under dagtid.

Petra: Petra är 37 år och är ensamstående mamma. Hon har en pojke som är 8 år. Pojken går idag i skolan och på fritids. Han har tidigare gått på dagis. Petra studerar via högskolan och studierna bedrivs på heltid. Petra har dock möjlighet att disponera sin studietid i viss utsträckning.

Informanter

Bengt: Bengt är beteendevetare och socialpsykolog sedan 1990. Han arbetar idag på en skola med årskurs 6-9. Han ansvarar för elevvården på skolan och handhar utredningar kring barn med särskilda behov såsom DAMP, ADHD och liknande. Bengt utför även psykologiska test för att utröna om barnen har någon av dessa diagnoser.

Lena: Lena är socionom sedan 1978 och arbetar idag som kurator på en f-9 skola. Hon är även lärare i stresshantering. Hennes arbetsuppgifter är att vara till hands och vara den som lärare och elever vänder sig till när det uppstår trassel. Lena handleder även lärare när de är osäkra hur de ska gå till väga i besvärliga situationer med eleverna.

Val av två berättelser

Kvinnors upplevelse av sig själva som yrkesarbetande och föräldrar ser olika ut. Det samma gäller den stress som kan uppstå i skarven mellan yrkesliv och föräldraskap. Vi har valt att presentera två intervjuer för att läsaren ska kunna få en samlad bild om vilka frågor vi har

ställt till kvinnorna. Vi redogör dock inte för alla våra frågeställningar av utrymmesskäl utan vi avgränsar oss till de frågeställningar som är mest relevanta för vår undersökning. Berättelserna visar vilka tankar kvinnorna har om yrkesliv, föräldraskap och barnomsorg. Kvinnornas intervjusvar visar på många gemensamma synpunkter men också en del som skiljer sig åt. Tydligast visar sig detta när det gäller barnens skol-och omsorgssituation. Vi har valt att presentera Carinas och Pias berättelse därför att deras upplevelser skiljer sig åt på en del punkter. De övriga kvinnornas svar på intervjufrågorna presenterar vi i analysavsnittet under olika rubriker som är de mest centrala för vår undersökning. I analysen jämför vi med tidigare forskning och försöker att knyta ihop kvinnornas upplevelser med den ontologiska tryggheten, ekologisk systemteori och tidens betydelse.

Carinas berättelse

När Carina var liten arbetade båda hennes föräldrar heltid och de arbetade treskift. Hon hade ingen barnomsorg då den ena föräldern var hemma när den andra föräldern arbetade.

Carina kan inte erinra sig om att hon upplevde någon stress som barn. Hon minns att hennes föräldrar var stressade när Carina blev lite äldre. När den ena föräldern gick upp klockan 4.00 på morgonen och den andra föräldern behövde sova under dagen efter att ha arbetat natts skift var barnen tvungna att vara tysta mitt på dagen.

Carina tror att det finns en skillnad i dag avseende föräldrars arbetstid genom att man förr var mer deltidsledig som mamma. ”I dag tror jag att det hade varit negativt att vara hemma deltid, på grund av att de andra barnen är på dagis. Men då var fler lediga.” Det som Carina tycker är negativt är att man som förälder inte riktigt kan välja om man vill vara hemma en längre tid. Det är mer begränsningar idag än vad det var förr.

Carina är universitetslektor och har en doktorsexamen i kemi. Hon arbetar 100 % men det är arbetstid som hon i stort sett kan disponera själv. Hon trivs mycket bra med sitt arbete.

I hennes mammaroll ingår tvätt, diskning, städning, läsläsning, skjutsning till aktiviteter och att umgås med barnen. Arbetsuppgifterna i hemmet delas beroende på hur Carina och hennes man arbetar. De har också god hjälp av Carinas föräldrar med sysslor i hemmet. ”Jag sköter det alldagliga, skjutsar till aktiviteter, pappan hittar på en massa kul med barnen. Det fungerar bra.”

Carina anser att samhället både stödjer och motverkar mammarollen. Hon tycker att föräldraförsäkringen är rätt så bra om man jämför med övriga Europa. ”Där tycker jag att

stödet är jättebra, det är bra med sjuka barn och hela den biten.” Carina tycker att samhället motverkar mammavollen genom att man inte själv kan välja om man vill vara hemma med sitt barn om man vill. ”Möjligheten är inte så stor, det känns som det krävs att båda arbetar.”

Carinas flicka går på dagis och hennes pojke går på skola och fritids.

”Flickan trivs jättebra på dagis och ser fram emot nu när hon ska gå längre dagar och få äta mellis.”

Pojken trivs rätt så bra på fritids men Carina tycker att personaltätheten och aktiviteterna är för få. Skolan däremot är mycket bra. ”De har en utomordentligt duktig fröken som håller ordning och reda.” Oftast är det två vuxna personer närvarande vid lektionstillfällena.

Att andra institutioner har tagit över vården av barnen när Carina arbetar tycker hon har fungerat bra. ”Det kändes lite jobbigt i början när man när man inte visste – när man skulle lämna sin ettåring till en främmande person. Det var väldigt stressande och jobbigt. Det var separationsångest från min sida, den gick över när barnen inte ville följa med hem.”

Carina tycker att det går bra att kombinera yrkesarbete med att vara förälder. ”Jag vet inte riktigt hur, det bara fungerar. Vi delar på sysslorna så mycket som möjligt.”

Det går att lösa om man har en bra framförhållning till den situationen man befinner sig i.

I bland känner Carina stress av att både vara mamma och yrkesarbetande. Om hon jämför med kollegor som inte har barn så kan hon känna av stress, men generellt sätt så fungerar det bra. Carina anser att man måste lära sig att sätta gränser för hur mycket man ska arbeta. ”Man skulle kunna lägga hur mycket tid som helst på jobbet, sätter man gränser så fungerar det.”

Som stressiga situationer anger Carina att hålla tider på morgonen och att detta kan påverka barnen. Periodvis arbetar Carina 130 % och vissa perioder arbetar hon 80 %. Hon har mer belastning på hösten och då kan det upplevas stressigt.

Det har hänt att Carina har känt av det dåliga samvetet mammor ofta har. Detta kände hon av särskilt under tiden då hon var doktorand. Hon kände sig otillräcklig och kände stora brister i mammavollen. Idag känns det inte så och Carina tror att hon har gått igenom en mognadsprocess. ”Man måste ta sig tid till att vara förälder och kunna lägga arbetet åt sidan.”

Den rollen Carina har idag fungerar bra. Hon påpekar dock att om man befinner sig i en situation där man måste sörja för sin lön på ett annat sätt skulle det kanske inte fungera.

Carina har inte märkt av stressymtom hos sina egna barn eller hos barn i hennes omgivning. ”Visst stånkar de ibland men jag tror snarare att det beror på att barnen inte orkar ibland. Inte att det är en bakomliggande stressfaktor.”

Som orsaker som ger upphov till barns stress ser Carina flera olika. Föräldrars tidsbrist, barns brist på aktivitet, att de inte blir rätt omhändertagna i skolan, mobbing och förändrade livssituationer.

Föräldrars stress har också olika orsaker enligt Carina. Bristande ekonomi är en faktor som ger upphov till stor stress. Att vara arbetslös eller att arbeta för mycket är andra stressfaktorer. En stor stressfaktor är att känna sig otillräcklig som förälder.

Carina tror att det kan finnas samband med att barn blir stressade och att mamman både är yrkesarbetande och mamma. Hon tror inte generellt sätt att bara för att man arbetar blir barnen stressade. Mammans trivsel på arbetet är en avgörande faktor. ”Trivs man inte eller om man känner att man måste arbeta jättemycket så är det stressande. Om mamman känner stress inför sin situation kan hon överföra detta på barnet på olika sätt.”

Carina hade inte kunnat tänka sig en arbetstid mellan 8.00-17.00, då hade hon definitivt känt av mer stress, barnen skulle då behöva vara på dagis tio timmar om dagen.

Att vara hemma helt är inget Carina skulle kunna tänka sig däremot skulle hon kunna tänka sig att arbeta deltid.

Pias berättelse

När Pia var liten arbetade hennes mamma natt och pappan jobbade heltid på dagen. Det var farmor som passade Pia när föräldrarna arbetade. Hon upplevde inte att hennes föräldrar var stressade därför att de yrkesarbetade. Pia upplevde stress därför att hennes lillebror var svårt sjuk i astma. Mamman var borta i långa perioder och det tyckte Pia var jobbigt och hon saknade sin mamma. ”Mamma är viktig för en flicka”

Pia jobbar som undersköterska på kvällspatrullen inom hemtjänsten och hon har en tjänst på 66 %. Pia har en 25 % arbetsskada, som hon har ekonomisk ersättning för.

I hemmet är det jämlikt med fördelningen av hemarbetet, men det är Pia som har huvudansvaret för hemmet och barnen. Det blir naturligt så eftersom hon är hemma hela dagarna.

Pia har haft sina barn på dagis, hos dagmamma och deltid på fritids. ”Att veta om personalen tar lika väl hand om mina barn som jag gör som mamma, kan någon göra lika gott för mina barn, som jag gör? Är de tillräckliga för mina barn, kan de känna sig trygga?” Detta var tankar som Pia ständigt hade när barnen var mindre.

I dag skulle hon absolut inte kunna skriva in sitt barn på dagis. ”Jag skulle aldrig sätta mitt barn på dagis idag, inte i en sådan stressande miljö.”

Pia är mycket missnöjd med barnens skola. Det är mycket byte av personal och detta anser hon utgöra ett stressmoment då barnen aldrig kan känna sig trygga. Det är många och oroliga klasser och då speciellt i högstadiet. Pias son har dyslexi och resurserna från skolans sida har varit mycket dåliga.

Det förekommer mycket mobbing i skolan, enligt Pia. Det finns ett mobbingteam men det fungerar mycket dåligt. ”Det är för lite lärare ute på rasterna, och de hinner inte se vad som händer när barnen är ute.” Pia tror att många lärare inte orkar med sin situation och tycker att hon får detta bekräftat med de ständiga lärarbytena.

Pias dotter ville inte gå till skolan under två terminer. Dottern trivdes inte utan hon tyckte att det var för mycket stress och bråk, hon klagade på magvärk. Pia tog flickan till en läkare som konstaterade att det inte var något fysiskt fel på henne. Symtomet hon upplevde berodde på skolsituationen.

Tanken på att byta skola har funnits, men eftersom det kan vara tufft att byta till en ny klass och skola så har skolbyte inte blivit av. ”Detta föder en stor osäkerhet om man gör rätt val.”

Pia anser att skolan inte lyckats när det gäller hennes egna barn och många andras barn. Pia känner inte sig trygg med skolan när det gäller hennes barn.

”Det fungerar bra med att kombinera yrkesliv och föräldraskap för mig.” Pia har löst detta genom att jobba kvällar och är då ledig på dagen

”Det går bra att kombinera mina roller, man blir säkert en bättre mamma, om man kommer hemifrån och får annat att prata om än bara barn.”

Pia upplever inget dåligt samvete idag. ”Jag har större barn och pojken har sagt att jag är en bra mamma, och man har ju rätt att säga ifrån till sina barn också.”

Pia upplever ingen stress därför att hon både arbetar och är mamma. Däremot är barnens situation i skolan något som upplevs som mycket jobbigt. Pias dotter har upplevt stress i form av magont på grund av hennes skolsituation.

Pia tror att mycket av barnens stress idag kommer hemifrån och att barn idag är mycket ensamma och saknar trygghet eftersom föräldrarna jobbar hela dagarna. Hon anser även att långa dagar på dagis och fritids kan vara stressande för barnen på grund av de förhållande som råder idag.

När det gäller föräldrars stress tror Pia att den till stor del är kopplad till ekonomin. ”Det har med ekonomin att göra hur mycket man måste jobba.”

Pia ser ett samband mellan föräldrars stress och barns stress. Hon tror att detta samband kan vara kopplat till att föräldrar arbetar mycket och att då barnet saknar sina föräldrar.

Pia kan inte tänka sig att arbeta mellan 8 –17 därför att hon då skulle känna sig otillräcklig som mamma. Med en arbetstid mellan 8-17 hade Pia inte hunnit hjälpa sina barn med läxor och inte funnits tillhands när barnen behövt henne. Pia har valt att jobba obekvämt för sina barns skull. ”Som det är idag hinner jag med att vara mamma, jag hinner arbeta och umgås med mina vänner.”

Jämförelse mellan Carina och Pia

När man läser dessa två sammanfattningar om Pias och Carinas tankar om yrkesliv, föräldraskap, barn och stress finner man mycket mer gemensamma svar än vad som är avvikande. Båda känner att de kan kombinera yrkesliv med föräldraskap och anser att det är viktigt att ha ett arbete. En skillnad dem emellan är arbetstiden de har men enligt dem är denna inget som påverkar deras mammaroll idag. De har både haft möjlighet att kunna organisera sin vardag så att de även hinner med att vara föräldrar.

Tankarna om föräldrars stress är också mycket lika. Pia anser dock i högre utsträckning än vad Carina gör att föräldrar som arbetar mycket blir stressade och att detta påverkar barnen. Ingen av dem kan dock tänka sig en arbetstid mellan 8-17.00 då denna inkräktar för mycket på föräldraskapet. Den största skillnaden mellan Pia och Carina är tilliten de känner till andra omsorgspersoner. Carina har haft positiva upplevelser när det gäller hennes barn och deras omsorgssituation och känner stor tillit till både dagis och skola. Pia däremot vars barn inte har trivts i skolan känner sig mycket missnöjd med denna. Hon anser att både dagismiljön och skolmiljön är otrygga. När barnen inte trivs blir det stressigt för mamman. Både Carina och

Pia ser samband mellan föräldrars stress och barns stress. Medan Carina mer ser ett samband med en förälders hela livssituation ser Pia mer ett samband kopplat till föräldrars tidsbrist på grund av att de arbetar mycket.

Analys

Kvinnornas uppväxt relaterat till föräldrars arbete

Kvinnornas föräldrar arbetade i regel heltid, tre hade mödrar som var hemma med dem tills det att skolan började. Endast en utav kvinnorna har upplevt stress relaterat till föräldrars yrke och föräldraskap.

Ordningen utav barnomsorgen skiljer sig från hur det ser ut för dagens barn. Ingen utav kvinnorna har gått på dagis, en anledning kan vara att den typ av barnomsorg inte var så utbyggd då. De former av barnomsorg man hade att tillgå då var dagmamma, farmor, mormor och mamma. I dag går de flesta barn på dagis och detta gäller även för kvinnornas egna barn. En utav kvinnorna säger: ”Det ligger i tiden att gå på dagis, det är förberedande inför skolstarten.”

Stress var inget fenomen man kom i kontakt med förutom i ett fall då en kvinna blev mobbad när hon började i skolan. Man kan ställa sig frågan om det var mindre stressigt då och om tiden räckte till på ett annat sätt än vad den gör idag. Man kan också utgå från en annan utgångspunkt och fråga sig om det handlar om ett fenomen att man förgyller sin barndom. Det finns en tendens att man ser tillbaka på sin barndom och endast minns det som var positivt. Detta kan också märkas när man använder sig av uttryck som ”den gamla goda tiden”. (Sommer, 1999) Kvinnorna kan inte heller erinra sig om att deras föräldrar upplevde stress i relationen mellan yrkesliv och föräldraskap.

Om den ontologiska tryggheten var större när kvinnorna växte upp kan vi bara spekulera kring. Kvinnorna säger dock att de upplevde trygghet när de växte upp och att många barn idag saknar denna trygghet. Något som skulle kunna förstärka teorin om den ontologiska tryggheten är att man inte då behövde ha samma tillit till expertsystem som man måste ha idag. Kontakten mellan de olika nivåerna enligt den ekologiska systemteorin såg annorlunda ut. Utbudet av barnomsorg och dylikt var mindre då och man tog mer hjälp av sina släktingar.

Det fanns också färre omsorgspersoner som hade hand om barnen då än vad det är idag när dagis, skola, fritids, föräldrar och samhället delar på ansvaret om barnen.

Även om dessa kvinnors föräldrar arbetade mycket så upplevde kvinnorna inte detta som något som gav upphov till stress. Om man ställer detta i relation till vårt årtionde så skall inte heltidsarbete vara ett fenomen som resulterar i stress för såväl föräldrar som barn. Detta visar även en del av den aktuella forskning som vi tidigare har refererat till. Vad man då kan tänka är vi lever i ett annat samhälle där tid är ett viktigt begrepp, tid att hinna med. I Giddens modernitetsteori anges att tempot är snabbare idag och en planering av tiden är av stor vikt för att hinna med i detta tempo. Vi rör oss också mellan fler platser idag, denna förflyttning inkräktar på vår lediga tid. Kvinnorna är eniga i sina intervju svar att det var lugnare förr och att det fanns mer ledig tid till att umgås med familjen.

Kvinnornas situation idag

Arbetstid:

En av kvinnorna arbetar heltid och en studerar på heltid. Båda dessa kvinnor anser att denna arbetstid fungerar då de har möjlighet att disponera sin arbetstid i stor utsträckning. Resten utav kvinnorna arbetar 80 % eller mindre, genomsnittet ligger på 75 %. Flera utav kvinnorna har valt att arbeta deltid och obekvämt arbetstid för att i större utsträckning kunna vara hemma med sina barn.

De finner en tillfredställelse just genom att de har haft möjlighet att välja och kunnat påverka sin situation i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap. Denna tillfredställelse utgör en viktig del för bevarandet av den ontologiska tryggheten. Denna tillfredställelse kommer även barnen tillgodo, om man känner sig trygg i sin situation blir även barnen trygga.

Fenomenet att kvinnor i stor utsträckning väljer att arbeta deltid för att kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap, finner man i den aktuella forskningen som vi har tagit del av. Denna visar att kvinnor försöker att utforma villkoren för sitt förvärvsarbete för att också kunna klara familjens behov. Detta gör kvinnorna genom att arbeta deltid och genom att ha udda arbetstider. Arja Tyrkkö (1999) finner att föräldrar anpassar sina arbetstider och sitt jobb efter familjens behov. Fungerar det inte är det vanligt att kvinnan väljer kortare arbetstid. Vad denna forskning säger är att kvinnor just förlägger sin arbetstid för anpassa "mammamrollen med yrkesliv". Detta är också något som vi tydligt ser i vår undersökning.

Kvinnorna i vår undersökning trivs med sin arbetssituation och har haft möjlighet att välja en kortare arbetstid. Några väljer bort ekonomin för att kunna tillbringa mer tid med sina barn. Maria som är föräldraledig och snart ska ut i förvärvslivet igen säger: "Jag får välja arbetstid efter flickans behov, jag tycker att det blir bäst så. Jag är hellre hemma mer och har mindre med pengar." Caroline som också är föräldraledig ska snart börja arbeta igen. Men för henne är utgångspunkten en annan. "Min man har ett bra yrke och vi har råd med att jag är hemma. Jag kan vara hemma i stort sett hur länge jag vill." Fast att utgångspunkterna är olika strävar både Maria och Caroline efter att arbeta deltid så att de kan vara mer tillgängliga för sina barn.

Om man utgår från den ekologiska systemteorin så påverkas människan av de olika systemnivåerna. (Klefbeck & Ogden, 1996) Exonivån är den nivå som påverkar de ekonomiska förhållandena och den påverkar hur man har möjlighet att använda sin tid. I Carolines fall har mannen en god inkomst via sitt arbete. Detta gör att hon har möjlighet att vara hemma med sin pojke under en lång period. Maria är mer begränsad ekonomiskt utifrån exonivån, hennes flicka kommer att börja på dagis vid ett års ålder. När hon börjar arbeta igen väljer hon dock bort ekonomin till förmån för sina barn. De övriga kvinnorna är också påverkade av exonivån, de har i stor utsträckning kunnat välja arbetstid och det är delvis ekonomin från denna nivå som styr.

Kvinnornas män arbetar i regel heltid. I sex utav sju fall arbetar männen heltid under dagtid. Det blir då intressant att titta vidare på hur fördelningen utav hemarbetsuppgifter ser ut.

Fördelningen av hemuppgifter

Generellt i vår undersökning kan man finna att fördelningen av arbetsuppgifter i hemmet är traditionellt uppdelade. Kvinnorna utför i regel kvinnogöromål såsom tvättning, städning, matlagning och skötsel av barnen medan mannen gör de tyngre grejor. Vi finner i våra intervjuer att kvinnan gör det mesta av hemarbetet. Detta förklaras med att det är kvinnan som är hemma mest. Det är viktigt att påtala att för dessa kvinnor handlar det om fria val och man har valt att dela upp hemarbetet efter det som är funktionellt. Endast en utav kvinnorna är inte tillfredställd med fördelningen av arbetsuppgifterna i hemmet.

Aktuell forskning vilken vi tidigare har refererat till under avsnittet *Stress i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap* visar att ledig tid för kvinnor som arbetar deltid inte blir

ledig tid. Denna lediga tid resulterar istället i att kvinnan utför oavlönat arbete i hemmet. Föräldrar som arbetar lika mycket når en jämnare fördelning utav hemarbetsuppgifterna. Detta kan vi bekräfta i vår undersökning men en viktig skillnad är att kvinnorna i vår undersökning är nöjda med denna fördelning och anser att det handlar om fria val.

Omsorgssituationer

Samtliga kvinnor har barn som har gått eller går på dagis. Två kommer att välja dagis. Ett utav barnen har haft dagmamma. Eftersom kvinnorna arbetar deltid är barnens tid på dagis i regel 5-6 h per dag. De flesta är nöjda med sina barns omsorgssituation och tycker att det fungerar bra. En del av de barn som har nått skolåldern går på fritids på eftermiddagen. En del utav kvinnorna riktar sitt missnöje mot fritids. Det handlar om att fritids är kopplat till skolan. Det är för lite grönområde, för lite personal, och för lite struktur och aktiviteter. Barnen trivs i regel på fritids men föräldrarna ställer högre krav.

Barnens skolsituation råder det delade meningar om. En del föräldrar är mycket nöjda och en del är mycket missnöjda. Det visar sig att tre utav barnen mår mycket dåligt av sin skolsituation och detta skapar stress hos mammorna. Detta kommer vi dock att skriva om längre fram under avsnittet ”Barnets trivsel i skolan är av stor betydelse för mammans tillit”

Kombinerad yrkes- och föräldraroll

Samtliga kvinnor anser att det går att kombinera yrkesliv med föräldraskap. Det finns olika sätt att få de båda rollerna att fungera. Något som är gemensamt för kvinnorna är att de känner att de har tid över till att vara föräldrar. De som arbetar heltid har disponerbar tid och kan använda sig av obekvämtid till sina arbetsuppgifter. De flesta av kvinnorna har dock löst kombinationen mellan de båda rollerna genom att arbeta mindre tid, företrädesvis 75 %.

Något som ofta nämns av kvinnorna är vikten av att vara tillgänglig som förälder. Då många av kvinnorna har barn i skolåldern krävs inte längre att man ska umgås med barnet hela tiden, men det känns viktigt att finnas där om barnen behöver en. Några av kvinnorna framhåller mobiltelefonen som en viktig räddare i vardagen, då barnen alltid har möjlighet att nå dem vare sig de befinner sig på sin arbetsplats eller är hemma.

Den aktuella forskningen som vi har refererat till tycks visa att arbetstiden inte har så stor betydelse för att man ska kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap. Våra respondenter anger dock i regel att det är just arbetstiden som är avgörande för att de ska kunna kombinera arbetslivet med föräldraskap. En kortare arbetstid visar sig ge en trygghet för våra respondenter. De anser att deras tillgänglighet för barnen är viktig. De känner en trygghet i sitt föräldraskap genom att vara tillgängliga för barnen. Den ontologiska tryggheten tycks för våra respondenter stärkas genom att de har möjlighet att vara tillgängliga för sina barn. Känner sig mamman trygg i sin situation överförs den känslan till barnet. Mammorna finner denna trygghet genom att vara hemma med sina barn så mycket som möjligt.

Att arbetstiden är viktig fick vi ytterliggare bekräftat när vi frågade våra respondenter hur de skulle göra om de fick välja mellan att vara yrkesarbetande eller hemma med sina barn. Det var endast en som skulle kunna tänka sig att vara hemma helt. Övriga önskade att kombinera yrkesliv med föräldraskap. Samtliga kvinnor ansåg att arbetstiden var viktig och de flesta önskade en minskad arbetstid. Lisa säger: ”Jag skulle inte välja bort arbetet, men arbeta mindre tid.” Maria skulle vilja vara hemma så mycket som möjligt men anser att det är viktigt att arbeta. Genom att arbeta tycker hon att man får ett annat perspektiv på föräldraskapet. Anna tycker att man får social stimulans genom arbetet, denna tanke har även Petra. Carina hade inte velat vara hemma helt men skulle kunna tänka sig deltidarbete. Caroline hade inte velat välja bort sitt arbete helt. ”Jag måste utveckla mig och jag trivs med mitt arbete.”

Att både arbeta och vara förälder är en kombination som våra respondenter önskar. Den ekologiska systemteorin utgår ifrån att människor pendlar mellan olika miljöer vilka påverkar individen. Individen utvecklas och påverkas i samspelet med miljön. Kvinnorna anser att arbetet är viktigt för den egna utvecklingen och att man genom arbetet får andra perspektiv på föräldraskapet. De trivs på sina arbetsplatser. Kvinnans trivsel på arbetsplatsen kommer även övriga familjemedlemmar till godo.

Samtliga kvinnor säger att arbetet i sig inte är det som inkräktar på föräldraskapet utan det är just hur man har möjlighet att förlägga sin arbetstid som är avgörande.

Det finns fler indikationer i vår undersökning som visar på att arbetstiden är viktig i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap. Idag är det många kvinnor som arbetar kontorstider mellan 8.00-17.00. Vi ställer oss frågande om denna arbetstid inkräktar på föräldraskapet. Eftersom kvinnorna i vår undersökning inte har denna arbetstid ställde vi en hypotetisk fråga om hur deras kombination mellan yrkesliv och föräldraskap skulle se ut om

de hade en arbetstid mellan 8.00-17.00. Eftersom det rör sig om en hypotetisk fråga vill vi påpeka att det kan vara svårt att dra några slutsatser utifrån denna. Samtliga kvinnor säger dock att det skulle vara mycket svårare att kombinera yrkesliv med föräldraskap om de hade en arbetstid mellan 8.00-17.00. En del av kvinnorna har haft direkt erfarenhet av detta sedan tidigare och de har känt att denna arbetstid har inkräktat på föräldraskapet. Samtliga kvinnor säger att om de hade en arbetstid mellan 8.00-17.00 skulle detta ha gett upphov till mer stress vilket i längden påverkar barnen.

”Jag upplevde stress när jag arbetade heltid.” *Lisa*

”Heltid var stress hela dagen. Det var hemskt! Upp 5.30, iväg till dagis, stressa iväg till jobb, jobba hela dagen. Jag slutade 17.00, hämta barnen på dagis, sen skulle man hem, laga mat och lägga barnen och mig själv. Tvätt och städning fick göras på helgen. Man blir helt slut om man jobbar heltid, man blir som en robot. Stressar man känner barnen av det.” *Maria*

”Man blir knäckt rätt så fort när man arbetar heltid. Man tvingas vara monoton, man blir som en robot.” *Caroline*

En arbetstid mellan 8.00-17.00 tycks inkräkta på föräldraskapet enligt våra respondenter. Tiden räcker inte till i samma utsträckning och detta kan vara en bidragande orsak till att man känner sig stressad. Enligt den ekologiska systemteorin är det makronivån som ställer upp riktlinjer för hur arbetstiden ser ut. (Klefbeck & Ogden, 1996) För att kunna försörja sig krävs det i regel att man är heltidsarbetande. På exonivån visar sig den faktiska arbetstiden. Om man trivs med denna eller inte är en individuell känsla. Visar det sig dock att man inte trivs med sin arbetstid och sitt arbete i övrigt kan denna känsla föras över till mikronivån. Indirekt påverkas familjen och barnen av mammans trivsel med sin arbetssituation.

Det blir enligt den ekologiska systemteorin svårt att plocka ut en liten del som arbetstidens betydelse. Enligt denna är det flera faktorer som samspelar med varandra på de olika nivåerna. Aktuell forskning visar att arbetstiden först blir av avgörande betydelse om man inte har tillfredställande arbetsuppgifter. Den visar också att det är viktigt med trivseln i sin livssituation i övrigt. Detta är självfallet något som man måste väga in när man diskuterar arbetstidens betydelse. Enligt våra respondenter visar det sig dock att arbetstiden för dem faktiskt har en stor betydelse för att man ska kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap.

Upplevd stress genom att vara yrkesarbetande och mamma.

Upplevd stress kan uppstå i skarven mellan yrkesliv och föräldraskap. (Palm, 2000) Det kan handla om tidspress, skuld känslor över att inte varar en tillräckligt bra mamma därför att arbetslivet inkräktar på föräldraskapet och att olika ideal krockar med varandra i avseende vad som är bäst för barnet. Det kan också handla om att lämna ifrån sig barnet till olika institutioner för att man ska kunna arbeta. Tankar om barnet har det bra på dagis, skola och fritids har en stor inverkan angående upplevd stress i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap.

Båda våra informanter säger att många föräldrar inte har tid med barnen idag, för att de har för långa arbetsdagar och inte orkar med. ”Otrygga vuxna ger otrygga barn”, säger socialpsykologen Bengt.

De flesta av våra respondenter känner inte av stress över att de både är yrkesarbetande och föräldrar. De menar att arbetet inte generellt är något som orsakar stress. Däremot kan arbetet inkräkta på föräldraskapet om man har för långa arbetsdagar. För våra respondenter gäller att de har haft möjlighet att lösa sin situation så att den passar för deras familj.

Pernilla känner av stress genom att vara både yrkesarbetande och mamma. Hon har inte själv haft möjlighet att välja sin arbetstid och anser att denna inte är förenlig med att också vara mamma. Hon säger att tiden inte räcker till och när det är dags för sänggående på kvällen känner hon inte av normal trötthet. Pia upplever ingen stress idag och tycker att det är positivt att både arbeta och vara hemma så mycket som hon är. Pia påtalar också vikten vid att hennes barn är större. Hade hon haft småbarn hade hon kanske känt av mer stress. Lisa tycker att det kan vara stressigt i perioder, hon upplevde stress när hon arbetade heltid. Maria upplever inte heller stress idag men gjorde det när hon arbetade heltid.

Återigen tycks tiden man arbetar få betydelse för upplevd stress. Petra säger: ”När det verkligen krävs heltid i skolan känner jag av stress. Då känner jag att jag inte är en så trevlig mamma som jag borde vara.”

De flesta utav mammorna säger att de inte upplever stress för att de både arbetar och är mammor utan att det är andra saker som ger upphov till stress. Arbetstiden är redan nämnd och möjligheten att kunna organisera familjelivet eliminerar upplevelsen av stress. Vad är det mer för orsaker till att kvinnor upplever stress som är knutna till att kvinnan både yrkesarbetar och är mamma?

Dåligt samvete

Lisa säger att hon har känt av det dåliga samvetet men att det är något som går i vågor. När hennes pojke har varit sjuk och missat mycket i skolan kan hon känna av att hon borde ha stannat hemma någon extra dag för att hjälpa honom att hinna ifatt. ”Visst accepterar arbetsgivaren att jag är hemma vid vård av sjukt barn men jag känner av stress.”

Pia har inget dåligt samvete idag och förklarar det med att hon har lite större barn.

Marias dåliga samvete handlar mer om att inte räcka till.” Man ska vara en bra småbarnsmamma, tonårsmamma och sambo. Man har många måsten.” Carolines dåliga samvete är kopplat till liknande orsaker som Marias. ”Det är krävande att vara mamma, man ska vara duktig och man får inte vara ledsen. Utåt sett måste mamman vara bra och perfekt.”

Pernillas dåliga samvete är kopplat till arbetet. Tidigare arbetade hon på helger och tyckte att det kändes fel. ”Något känns fel om man inte äter alla måltider tillsammans.” Carina kände av det dåliga samvetet när hon var doktorand. Hon kände sig otillräcklig och kände brister i mammarollen. I dag kan hon tackla detta bättre och anser att man måste ta sig tid till att vara förälder och att kunna lägga arbetet åt sidan. Petra säger att det dåliga samvetet finns och hon kopplar det till att man hela tiden vill att allt ska vara jättebra.

Kvinnornas upplevelse och orsak till dåligt samvete ser olika ut. De befinner sig i olika stadier i livet i avseende åldrarna på barn. Några är småbarnsmammor och någon är tonårsmamma. Småbarnsföräldrar sägs uppleva mer stress än vad tonårsföräldrar gör. (Plantin, 2001) Marias och Carolines känsla av dåligt samvete är mer kopplat till mammarollen och känslan av att inte räcka till. Det skulle kunna ha att göra med att de är föräldralediga och att det dåliga samvetet därför centreras till mammarollen. Carina säger hon att hon kände av dåligt samvete när hon var föräldraledig och skulle kombinera detta med att vara doktorand. Pernillas, Petras och Lisas dåliga samvete är mer kopplat till yrket och att detta kan inkräkta på mammarollen. Vi tycker att med våra respondenters svar kunna koppla att det dåliga samvetet till viss del kan uppstå i skarven mellan yrkesliv och föräldraskap.

Det dåliga samvetet kan ge en känsla av otillräcklighet och kan göra att en förälder känner otrygghet. Har en förälder den grundläggande ontologiska tryggheten finns förmågan att hantera känslan av otillräcklighet. Det dåliga samvetet kvinnorna i vår undersökning berättar om har upplevts som stressande men det är inget som har tagit överhanden utan de har själva kunnat eliminera bort en del av sitt dåliga samvete.

Övrig stress

Övrig stress som kvinnorna anger är av skiftande karaktär. En del orsaker finner de dock vara gemensamma. Flertalet utav kvinnorna anger att det är stressigt på morgonen att tiden inte riktigt räcker till. Barnen ska äta frukost, de ska klä på sig och sen ska de iväg till skola och dagis. En del stress uppstår i de vardagliga situationerna när man ska förflytta sig mellan olika platser och få tiden att räcka till.

Ekonomiska faktorer

Ekonomiska faktorer anges som en orsak som ger upphov till stress enligt våra respondenter. Det handlar då om att ha en bristande ekonomi. Några utav våra respondenter har haft egen erfarenhet av detta och anser detta vara mycket stressande. Övriga respondenter anser också att brist på pengar är stressande.

”Det ekonomiska ger upphov till stress både hos föräldrar och barn. Det har med ekonomin att göra hur mycket man arbetar.” *Pia*

”Föräldrar måste i regel arbeta heltid båda två för att få det ekonomiska att gå runt. Det blir mindre tid över att kunna umgås med barnen.” *Pernilla*

”Heltidsarbete ger stress. Ekonomin styr allt, den styr längden på föräldraledigheten och vilken arbetstid man har.” *Anna*

Den ekonomiska situationen är kopplat till arbetet och detta finner man enligt den ekologiska systemteorin på arbetstagarens mikronivå medan ekonomin är kopplad till exonivån. Det är arbetet som ger ekonomiska förutsättningar för att man ska kunna organisera sin vardag. Det är ekonomin som är avgörande för hur mycket man ska arbeta och hur mycket tid man kan tillbringa hemma med sina barn. Kvinnorna är överens om att ekonomin är en stor stressfaktor. Har man inte det bra ekonomiskt har man inte möjlighet att styra sin vardag. Brist på ekonomi gör att tryggheten minskas såväl för föräldrar som för barn. Den gör att man inte känner sig trygg i sin situation och är ett hot mot den ontologiska tryggheten. Den ontologiska tryggheten är ett skydd i vardagen. Att veta att man kan klarar av att försörja familjen utgör en betydande faktor för att bevara sin trygghet.

Samhälleliga faktorer

Samhälleliga faktorer är också något som våra respondenter säger ger upphov till stress. De säger att samhället har förändrats och att det idag är tuffare att leva. Samhället ställer upp villkor som är stressande. Några kvinnor nämner tidsbrist som en stressfaktor och man

kopplar detta till arbetssituationen men också till annat som ska hinnas med i vardagen. Takten i samhället är alldeles för snabb och detta ger enligt kvinnorna upphov till stress.

”Hela samhällstrukturen ger upphov till stress. Allt snurrar på för fort, det är så viktigt att man ska hinna med. Man ska ha fritidssysselsättning och man ska göra något på helgerna. Man ska hinna med sitt sociala liv på en kvart.” *Pernilla*

”Samhället bygger på skynda dig teknologin” säger Lena. Hon anser att denna snabba takt ger upphov till stress.

Andra faktorer som påverkar upplevelsen av stress är de krav som ställs på föräldrar. Särskilt märkbart blir dessa för ensamstående föräldrar. De ska arbeta och vara både mor och far. Petra som är ensamstående mamma känner att hela ansvaret ligger på henne. Petra tror att den bästa kombinationen för henne är att arbeta halvtid. Hon har svårt att tänka sig att arbeta heltid och komma hemstressande, göra kvällsmat och sedan få pojken i säng. Lena som är kurator känner igen detta fenomen och hon efterlyser kortare arbetsdagar för alla småbarnsföräldrar.

Något som framkommer i vår undersökning är att den stressfaktor som verkar vara av mycket stor vikt är om barnet inte har det bra när mamman arbetar. Det är viktigt att barnen mår bra när kvinnan ska kombinera yrkesliv med föräldraskap. Barnens omsorgssituation är viktig och den tillit man som förälder känner till andra omsorgstagare. Barnens omsorgssituation och skolsituation får en mycket stor betydelse för den ontologiska tryggheten, grundtryggheten i vardagen.

Barnets trivsel i skolan påverkar mammans upplevelse av tillit

Tre av kvinnorna har barn som inte alls trivs i skolan och i samtliga fall är skolbyte aktuellt. Orsaker till att barnen inte trivs är enligt kvinnorna resursbrist, lärarbrist, indragning av hjälp vid inlärningssvårigheter. Dessutom nämner kvinnorna att barnen idag inte är snälla mot varandra och att tempot är tufft i skolan. Det gäller för barn idag att inte vara avvikande och följa med i mode och att vara duktiga i skolan.

Vi finner i vår undersökning att föräldrars tillit till skolan är av avgörande betydelse för upplevelse av stress. Det visar sig att de föräldrar vars barn trivs bra i skolan har stor tillit till

denna. De föräldrar vars barn inte trivs, visar stort missnöje mot skolan. De känner stor oro för att barnen inte har det bra och detta upplevs som stressande. Pia tycker att de inte lyckas i skolan och känner sig inte trygg. Båda hennes barn har haft problem med skolan. Marias pojke skall byta skola pga. mobbing och han har problem med läs och skrivsvårigheter. Han går i en klass där elevantalet är stort och detta skapar oro och stress. Petras pojke skall också byta skola. Han trivs inte alls därför att han tycker att han inte syns. Lärarna är för stressade och hinner inte lyssna på vad han säger.

Båda våra informanter anser att barnen är mer stressade idag. Detta gäller även inom skolans värld. Skolans struktur passar inte för alla elever. Alla elever har inte kapacitet att gå ut nian med fullständiga betyg, det finns dåligt med alternativ för dessa elever. Miljön i skolan kan också vara stressande men den påverkar eleverna olika. ”Upplevd stress tar sig i uttryck i olika former.” Prestationskrav och betygshets ingår också som stressfaktorer i skolans värld. Mobbing som fenomen förekommer men det finns strategier att både förebygga och eliminera detta då mobbing uppstår. Att bli mobbad och att vara mobbare är en stor stressfaktor.

Lena finns i dag tillgänglig som kurator 50 % och det är enligt henne alldeles för liten tid. Denna tid skall fördelas och räcka till elever, lärare och även till föräldrakontakt. Generellt så är kuratorers tillgänglighet på skolor för liten. Detta vidhåller även de respondenter vars barn inte trivs i skolan.

Bengt säger att skolan idag skapar mer stress bland föräldrarna. ”Samhället ställer mycket höga krav på föräldrar idag och det kan i sin tur göra så att de inte orkar med sin situation. Generellt sätt är det för stor andel barn som mår dåligt idag, mot vad det behövde vara”.

Finns det ett samband mellan föräldrars och barns stress?

Våra intervjupersoner är alla eniga om att föräldrars stress påverkar barnen. Den upplevda stressen kan dock se olika ut för olika föräldrar. Vi är enskilda individer och vi har olika stresströsklar. ”Upplevd stress tar sig i uttryck i olika former”, säger Lena. Barnen är enskilda individer och har olika förutsättningar för att klarar av stress. Men om en förälder känner sig stressad så kan denna stress föras över på barnet och på övriga familjemedlemmar.

”Vår stress påverkar barnen. Särskilt på morgonen kan det leda till ovänskap.” *Lisa*

Pernilla säger att när hon känner sig stressad kan det leda till onödiga konflikter med barnen. Pia tror att det finns ett samband mellan föräldrars stress och barns stress. Att barn är stressade tror Pia kommer till stor del hemifrån. Hon tror att många barn saknar trygghet för att föräldrar arbetar hela dagarna och att de blir stressade av tidsbristen. Anna tror att stressen blir en ond cirkel. Föräldrar är stressade på arbetet och många barn är stressade i skolan. Carina tror att om en mamma känner stress inför sin situation kan hon överföra denna stress på barnen. Caroline säger att när hon är irriterad och inte mår bra för att hon känner sig stressad blir de övriga i familjen påverkade och blir också irriterande. Petra säger att stressen påverkar barnen genom att den smittar av sig.

Om vi utgår från vad våra respondenter säger så kan man se ett samband mellan föräldrars stress och barns stress. Enligt en del av våra respondenter kan det finnas ett samband med att föräldrar idag arbetar mycket och har mindre tid för sina barn.

Något som vi finner intressant i vår undersökning är att sambandet mellan föräldrars och barns stress även kan vara omvänt. Är barnen stressade påverkar detta föräldrarna.

Vi påverkas och utvecklas i samspelet med miljön. Enligt den ekologiska systemteorin påverkas vi av de olika nivåerna trots att vi bara är indirekta aktörer på vissa av nivåerna. Känner mamman sig otillfredsställd med sin situation på arbetsplatsen kan hon uppleva stress. Denna stress kan i sin tur föras över på barnet när de befinner sig på mikronivån. Det kan uppstå onödiga konflikter och ovänskap i hemmet på grund av mamman inte trivs med sin arbetssituation. Omvänt kan en konflikt som uppstår på mikronivån och som ger som upphov till stress spelas ut på en annan nivå. Om barnet upplever stress i skolan så visar det sig i vår undersökning att denna stress förs över till föräldrarna när den når mikronivån. Det innebär att den stress som barnet upplever i skolan påverkar mamman som i sin tur upplever stress. Det visar sig i vår undersökning att denna upplevda stress är av avgörande betydelse för kvinnans trygghet i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap.

Slutdiskussion

Sammanfattning av analysen

Det var endast en utav kvinnorna som upplevde stress som barn i förhållandet till att föräldrarna också var yrkesarbetande. Kvinnorna ansåg att det var lugnare när de växte upp och att det fanns mer tid över till att umgås med familjen. Deras omsorgssituation skilde sig åt från hur det ser ut för barnen idag.

Kvinnorna trivs med sin arbetssituation idag och de flesta har haft möjlighet att välja en kortare arbetstid. Detta anser de vara av stor vikt för att kunna förena arbetsliv med föräldraskap. Med denna kortare arbetstid blir det naturligt för kvinnorna att de i regel har det största ansvaret för hem och barn.

De anser att det går att kombinera yrkesliv med föräldraskap och har löst detta med en kortare arbetstid. De känner en tillfredställelse därför att de kan vara mer tillgängliga för sina barn. Våra respondenter framhåller vikten av arbetstiden för att kunna kombinera yrkesliv och föräldraskap. Ingen av kvinnorna skulle kunna tänka sig en arbetstid mellan 8-17.00. De som har haft direkt erfarenhet av detta säger att det ger upphov till stress och därmed sämre ork till föräldraskap. Med en sådan arbetstid räcker inte tiden till för föräldraskapet och barnen enligt kvinnorna.

Samtliga kvinnor önskar att arbeta och säger att arbetet ger stimulans och att man genom att arbeta får ett annat perspektiv på föräldraskapet. Arbetet inkräktar inte på föräldraskapet utan det är möjligheten att kunna förlägga sin arbetstid som är avgörande. De flesta utav kvinnorna känner inte av stress över att de både är yrkesarbetande och föräldrar. Arbetet är inte något som generellt orsakar stress men arbetstiden tycks dock få en stor betydelse för upplevelse av stress. Arbetstiden och möjligheten att kunna organisera familjelivet eliminerar upplevelsen av stress.

Det dåliga samvetet stör den ontologiska tryggheten och det dåliga samvetet är något som alla kvinnorna i vår undersökning har känt av. Flera utav kvinnorna känner dåligt samvete som är kopplat till skarven mellan yrkesliv och föräldraskap. Det dåliga samvetet upplevs som stressande men det är inget som har tagit överhanden. Kvinnorna anger att en del stress uppstår i de vardagliga situationerna och när man ska få tiden att räcka till. Bristande ekonomi

och den snabba takten i samhället och de krav som ställs på såväl föräldrar som barn anses också vara stressfaktorer. En stressfaktor som är av avgörande betydelse för mammans trygghet är barnets trivsel inom barnomsorg och skola när mamman arbetar.

Om vi utgår från vad våra respondenter säger så kan man se ett samband mellan föräldrars stress och barns stress. Det kan ha ett samband med att föräldrar idag arbetar mycket och har mindre tid för sina barn. Några av våra respondenter anger att det är just detta att föräldrar arbetar för mycket som ger upphov till föräldrars och barns stress.

Något som tycks vara viktigt för upplevd stress är känslan av trygghet. Ontologisk trygghet och tillit verkar förebyggande för upplevelsen stress. Om föräldrar är nöjda med sin arbetssituation och kan kombinera denna med föräldraskapet, har en god ekonomi och gott om tid med sina barn och sig själv kan många stressorsaker elimineras.

Vi finner också i vår undersökning att det kan finnas ett omvänt samband, att barns stress påverkar föräldrarna. Något som får stor betydelse för kvinnornas trygghet är hur barnen har det när kvinnorna är och arbetar. Om barnet upplever stress i skolan påverkar det mamman som i sin tur upplever stress. Att barnen har det bra är av avgörande betydelse för kvinnans trygghet i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap.

Att man både arbetar och är mamma är inget som kvinnorna säger ger upphov till stress i sig. Arbetstid och möjligheten att kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap och nätverk eliminerar upplevelsen av stress.

Den aktuella forskningen som vi tagit del av tycks visa att arbetstiden inte har så stor betydelse för att man ska kunna kombinera yrkesliv med föräldraskap. Det som är av störst vikt är trivseln i situationen som yrkestagare och möjligheten att påverka sin situation. Enligt den ekologiska systemteorin så är det många faktorer som spelar in vid upplevelsen av stress och dessa faktorer kan uppstå på nivåer som man inte direkt som person är delaktig i. Våra respondenter vidhåller dock att arbetstiden är av avgörande betydelse för upplevelsen av stress.

Politiska ställningstagande-förkortad arbetstid

Politiken är en arena som befinner sig på makronivån. Det är politiken som ställer upp riktlinjer för hur fördelningen av arbetstiden ska se ut. Inför valet i höst är jäktade barnfamiljer intressanta. Kortare arbetstid, rabatt på hushållstjänster och mer flexibel

barnomsorg är några idéer partierna för fram för att lindra barnfamiljers stressiga vardag.(Melsted, 2002) Socialdemokraterna anser att maxtaxan gör det möjligt för föräldrar att gå upp i arbetstid, framöver ser de dock någon form av förkortad arbetstid. Vänsterpartier och miljöpartiet kräver kortare normalarbetstid. Moderaterna, kristdemokraterna, centern och folkpartiet ser lösningen på föräldrars tidsproblem genom att de vill ge föräldrarna handlingsfrihet De vill ha ett alternativ till maxtaxan som ska ge föräldrar pengar i handen, detta innebär att föräldrar ska kunna välja att vara hemma mer.

Det är intressant att partierna är överens om och ser att barnfamiljer är stressade idag. Ser man till arbetstiden så verkar det endast vara socialdemokraterna som anser det viktigt att man idag med hjälp av maxtaxan kan gå upp i arbetstid. Man får dock inte glömma att det finns baktankar med de politiska budskapen. Reproduktionen i Sverige behöver ökas och med hjälp av dessa vallöften kanske en ökning sker. Att det just är vallöften är också något man måste hålla i tankarna. De politiska budskapen visar dock att man lägger märke till att barnfamiljer är stressade idag och man drar paralleller med att arbetstiden är för lång.

Avslutningsvis vill visa på vissa brister med vår undersökning. Området vi undersöker är stort och det är svårt att avgränsa. I kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap ingår barnen som en naturlig del och det finns ett ömsesidigt beroende mellan föräldrar och barn. Om man använder sig av den ekologiska systemteorin så innebär det att helheten är mer än delarna men också att helheten är beroende av delarna. När vi undersöker kvinnans stress är det svårt att utesluta barnets stress. Eftersom de olika nivåerna i den ekologiska systemteorin påverkar varandra är det svårt att lyfta ut en del och bara granska denna. Om stress uppstår på grund av situationen på arbetsplatsen kan denna visa sig på mikronivån. Barnen kan således också komma att påverkas av denna stress.

En annan brist som vi med facit i hand kan se är att om man ska få en mer exakt bild av vår undersökning kunde man ha undersökt flera målgrupper. Kvinnorna i vår undersökning anser att det kan uppstå stress i kombinationen mellan yrkesliv och föräldraskap och en bidragande orsak som de anger är arbetstiden. Några har haft faktiskt erfarenhet av detta och upplevde långa arbetsdagar som en stressfaktor. De anser också att denna upplevda stress påverkar barnen på olika sätt. En målgrupp som kan förstärka eller utesluta denna slutsats är kvinnor som har långa arbetsdagar och inte själva har valt detta. Vi tror att detta är ett fält som kan vara av intresse för vidare forskning.

Källförteckning

Björnberg, Ulla och Bäck-Wiklund, Margareta (1990) *Vardagslivets organisering i familj och närsamhälle* Göteborg, Daidalos AB

Bäck-Wiklund och Bergsten, Birgitta (1997) *Det moderna föräldraskapet* Falun, Natur och Kultur

Klefbeck, Johan & Ogden, Terje (1996) *Barn och nätverk* Falköping, Liber utbildning AB

Giddens, Anthony (1997) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken* Göteborg, Bokförlaget Daidalos AB

Göransson, Anita (1996) "Från hushåll och släkt till marknad och stat" i Furuhausen, B., red. : *Äventyret Sverige* Höganäs, Bokförlaget Bra Böcker

Hilte, Mats (2001) *PM för uppsatsskrivare* Lund, Lunds universitet socialhögskolan

Holme, Idar, Magne och Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik* Lund, Studentlitteratur

Kihlbom, Ulla (1991) *Barns utveckling och mödrars arbete* Stockholm, Almqvist & Wiksell International

Larmén Marianne, (1992) *Kvinnor och Stress* Stockholm, Utbildningsförlaget Brevskolan

Lindström, Åsa (1997) *Föräldraskap i förändringstider* Stockholm, Rädda Barnen Förlag

Melsted, Lillemor (2002) "Jäktade barnfamiljer intressanta i valrörelsen" *HD* 2002-03-27, ss 4

Palm, Mimmi (2000) "Skuld -mammarellens baksida" *Genus*, 1/2000 ss 4-7

Plantin, Lars (2001) *Män, familjeliv och föräldraskap* Umeå, Boréa Bokförlag

Sommer, Dion (1997) *Barndomspsykologi* Hässelby, Runa förlag AB

Tyrkkö, Arja (1999) *I skärningspunkten mellan arbetsliv och föräldraskap* Stockholm, Arbete och hälsa, Arbetslivsinstitutet

Internet

<http://hem.fyristorg.com/olofa/Index.htm>(2002-05-10)

<http://www.friskareliv.com/halsansabc/stress.htm>(2002-05-10)

Intervjufrågor till respondenterna

Mammornas uppväxt

- Vad arbetade dina föräldrar med?
- Hur mycket arbetade dina föräldrar?
- Vem passade dig om dina föräldrar arbetade?
- Upplevde du någon stress som barn och i så fall på vilket sätt?
- Upplevde du att dina föräldrar var stressade och i så fall när och på vilket sätt?
- Upplever du att barns villkor är förändrade i dag i förhållande till hur det var när du växte upp?

Mammors roll idag

- Vad har du för utbildning?
- Vad arbetar du med och hur mycket?
- Hur ser er familj ut? (gift, sambo, ensamstående, antal barn, åldrar på barnen.)
- Hur ser din roll ut som mamma? Vilka uppgifter ingår i din mammaroll? Hur ser fördelningen av arbetsuppgifterna i ert hem ut?
- Hur påverkar samhället din roll som mamma?(Stödjer eller motverkar samhället mammarollen.)

Föräldraledighet

- Hur lång tid har du varit hemma med dina barn?
- Delade du föräldraledigheten med barnens eller barnets pappa?
- Hur valde du längden på föräldraledigheten? Om det hade sett annorlunda ut hade du gjort ett annat val då? Vad och på vilket sätt?
- Hur upplevdes din framtida föräldraledighet av din arbetsgivare? Positivt eller negativt?

Barnomsorg/skola

- Vad har ditt/dina barn för barnomsorg idag?
- Dina egna aspekter på valet av barnomsorg?

- Hur ser barnens omsorgssituation ut? (trivsel, personaltäthet, hur atmosfären är i barngruppen)
- Upplevde du stress inför ditt val av barnomsorg och i så fall på vilket sätt?
- Har du något barn som går i skolan? Hur ser deras skolsituation ut (psykosociala)? (trivsel, gruppstorlek, lärar-och personaltäthet, läroplanens mål, mobbing, finns sjuksköterska eller kurator tillgänglig etc.)
- Hur ser du på att andra institutioner tar över den faktiska vårdsnaden av dina barn när du arbetar, lyckas de med sin uppgift?

Fritid

- Hur mycket fritid har dina barn? Hur mycket tid tillbringar ni tillsammans?
- Vad gör dina barn på fritiden? (allt från fri lek, läsläsning och fritidsaktiviteter)
- Vem väljer fritidsaktiviteterna åt dina barn?

Kombinerad yrkes och föräldrar roll

- Hur kombinerar du arbetsliv med föräldraskap? Hur får du det att fungera?
- Hur påverkar det dig att både vara mamma och yrkesarbetande? Går det att kombinera dessa båda roller?
- Upplever du stress genom att vara både yrkesarbetande och mamma och i så fall på vilket sätt?
- Tror du att denna stress påverkar barnen och i så fall på vilket sätt?
- Accepterar arbetsgivaren att du också är mamma? (vård av sjukt barn)
- Hinner du med att vara förälder trots din yrkessituation, hur löser du detta?
- Ofta pratas det om kvinnors dåliga samvete att inte räkna till som förälder, beskriv om din situation som yrkesarbetande och mamma gett upphov till sådana känslor hos dig!

Stress

- Stressymtom hos barn är något som allt mer blivit synligare, typ ont i huvudet eller magen. Är detta något du har noterat hos dina egna barn eller hos barn i övrigt? Vad tror du att detta beror på? (föräldrars tidsbrist, besparingar inom skola och barnomsorg, förändrad livssituation)
- Vad ser du som orsaker i vårt samhälle som ger upphov till föräldrars respektive barns upplevelse av stress?

Frågor till informanter – kurator och socialpsykolog på skola

- Yrkeserfarenhet
- Arbetsuppgifter idag och tillgänglighet för eleverna (föräldrar)
- Berätta lite om skolan du arbetar på- antalet elever, klasser, vilka barn som går på skolan (medelklass, olika kulturer etc.)

Barn – stress

- Stressymtom hos barn är något som blir alltmer synligt bland annat skriver massmedia en hel del om detta ämne. Är det något du känner igen hos dina elever? Är barn mer stressade idag? På vilket sätt visar sig detta? Har du märkt någon ökning/minskning?
- Vad tror du det är för bakomliggande orsaker till barns stress idag?
- (barns förändrade villkor i dagens samhälle, vardagsstressen,)
- Vad ser du som orsaker i vårt samhälle som ger upphov till föräldrars respektive barns stress?

Föräldrar

- Finns det något samband med att föräldrarna arbetar allt mer och att detta kan leda till stress hos barnen? Arbetslöshet, yrkesrollen?
- Finns det något samband med att kvinnan både yrkesarbetar och är mamma? På vilket sätt?
- Tror du att föräldrar är mer stressade idag och hur visar det sig i så fall?
- Påverkar föräldrars stress barnen? Förklara hur! Hur tror du föräldrar kombinerar att vara både förälder och yrkesarbetande?!

Institutioner

- Skolsituationen? Hur mår barnen i skolan?
- Hur ser skolsituationen för barnen ut idag? Trivsel, gruppstorlek, lärare och personaltäthet, miljön, mobbing, läroplanens mål uppfylls?
- Hur påverkar besparingarna i skolan såväl barn som personal i skolan?
- Uppkommer stress i samband med att skolan tar över den faktiska vårdnaden, när föräldrar arbetar?